

Mathias WAIS, Ingrid GALLÉ (1996), ... *der ganz alltägliche Mißbrauch: Aus der Arbeit mit Opfern, Tätern und Eltern* [Čisto vsakdanja zloraba: Iz dela z žrtvami, storilci in starši]. Ostfildern: Ed. Tertium (ISBN 3-930717-33-6). 223 str.

V zadnjem desetletju se tudi v Sloveniji vse pogosteje srečujemo z vprašanji spolnih zlorab. Ta pojav nikakor ni nekaj novega, novo pa je to, da se o tem tudi javno govori in piše. Že prve izkušnje, ki smo jih strokovnjaki pridobili pri delu za reševanje teh problemov, pa kažejo, kako zapleteni so ti pojavi in kako globoke so lahko rane in stiske ljudi. Morda je najbolj zaskrbljujoče to, da odkrivanje in kaznovanje (pa če je še tako strogo) niti ne zdravi ran, niti ne vpliva preprečevalno na ponavljanje zlorab bodisi z istim otrokom (oziroma osebo) bodisi z vedno novimi žrtvami. Kljub bolečim doživetjem in občasnim občutkom zmedenosti, ki spremljajo prve korake v razvijanju obravnavnih postopkov za delo z osebami, ki so bile vpletene v spolne zlorabe, vemo, da moramo še naprej razvijati občutljivost za te pojave. Treba je širiti nova znanja, hkrati pa morajo strokovnjaki postati vse bolj kompetentni za praktične posege na to področje, ki skriva številne nevarnosti. Vemo, da tudi v razvitih državah, kjer so se začeli s problemom intenzivno ukvarjati že pred tremi desetletji, še niso zadovoljni niti s teoretskimi razlagami niti s prakso na področju spolnih zlorab, in prav iz tega nezadovoljstva se porajajo vedno nove ideje, ki odkrivajo nove možne načine odkrivanja, obravnavanja in preprečevanja spolnih zlorab. Zanimivo je, da se na trgu pojavljajo vedno nove knjige in da so te knjige po svoji vsebini vedno bližje življenju in kažejo povsem konkretne oblike dela. Tak razvoj teorije oziroma strokovne literature verjetno ustreza potrebam praktikov, pa tudi potrebam številnih oseb, ki so bile v svojem življenju morda prizadete, ki potrebujejo jasne in tehtne odgovore na povsem konkretna – življenjska vprašanja. Lahko rečemo, da sta avtorja Mathias Wais in Ingrid Gallé ustva-

rila delo, ki ustreza hkrati najzahtevnejšim strokovnim kriterijem in potrebam vsakdanjega življenja. Tatjana Zupančič, ki je to delo odkrila, se čuti dolžno seznaniti s tem delom tudi slovenske strokovnjake in po možnosti vzbuditi interes za prevod v slovenščino. Menim, da se nam na ta način odpira možnost, da iz obsežne in nepregledne množine strokovnih in poljudnih del s tega področja po tej poti izberemo (dobimo) delo, ki je resnično sveže in novo.

Avtorja Mathias Wais in Ingrid Gallé sta napisala knjigo *Čisto vsakdanja zloraba (Der ganz alltägliche Mißbrauch)* s podnaslovom »Iz dela z žrtvami, storilci in starši«. V uvodu svoje delo opredelita kot »delovno poročilo«, to pomeni, da sta najprej opisala fenomen spolnih zlorab v taki raznolikosti, kot se lahko odkrije v dobri ambulanti, ki nekaj desetletij deluje na tem področju. Potem pa bralcem zelo neposredno – ob posameznih konkretnih primerih – pokažeta različne obravnavne načine.

Značilno za njun odnos do spolnih zlorab in do oseb, ki so v to vpletene, je, da v vsakem primeru najprej delajo na tem, da se možnost nadaljevanja zlorab pretrga (česar največkrat ni mogoče doseči brez striktno izvedenih ukrepov izolacije storilca in dodatne zaščite žrtve), potem pa v pogovorih z vsemi prizadetimi oziroma vpletenimi osebami postopno razvijata opis dogajanja in odpirata nove možnosti razumevanja. Ta drugi del postopka je praviloma povsem ločen od policijske obravnave, sodnega postopka in izvrševanja kazni. Namen in cilj tega dela, ki zahteva precej časa in znanja, ni niti terapija niti sveto vanje, ampak to, da nastanejo najmanj trije različni opisi (iz zornega kota storilca, žrtve in nevtralnega člana družine) – tri bolj ali manj različne zgodbe. Razvijati je mogoče

vse tri zgodbe, s tem da strokovnjaki usmerjajo pogovore k osvetljevanju kritičnih dogodkov iz različnih zornih kotov in postopno razvijajo idejo o porazdelitvi odgovornosti med različnimi udeleženci in osebami iz okolja.

V prvem poglavju nas avtorja na kratko seznanita s tem, kako so se spreminjali pogledi na spolne zlorabe, in predstavita svoj način gledanja in svoje mišljenje. Podobno kot se dogaja z različnimi drugimi družbenimi temami, se tudi tematika spolnih zlorab pojavlja v valovih – zanimanje javnosti občasno naraste in vzporedno se intenzivirajo prizadevanja za obladovanje škodljivih posledic, potem pa se val poleže in zopet prevlada molk. Že bežen pogled na preteklost odkrije možnost dvojnih zlorab, namreč, da žrtve in tudi starše zlorabljenih otrok zlorabijo za tem še tisti, ki naj bi jih zaščitili oziroma jim pomagali. Iz preteklosti so znani primeri nekorektnih postopkov preiskovanja, ki se niso usmerjali na storilca, ampak na žrtev, tudi sodne obravnave so večkrat tekle tako, da se je storilec (na videz) spremenil v žrtev, medtem ko prizadeti niso dobili potrebne pomoči. Kot odgovor na pretekle (in sedanje?) probleme mogočih »zlorab zlorabljenih« avtorja že ob koncu prvega poglavja formulirata načelo individualizacije pristopa oziroma obravnave. Vsakdo, ki dela na tem področju, bi si moral vedno znova postaviti vprašanje, kako lahko s svojim delom (postopki, izraženimi domnevami, vprašanji in komentarji) poškoduje ali krepi osebne meje otrok in drugih vpletenih oseb. Pomembno je, da otroke obravnavamo tako, da so upoštevanji kot samostojne osebe. Prav to je lahko (oziroma mora postati) ključni regulator vseh obravnavanih postopkov. V nadaljnjem tekstu je podanih še več opornih točk za konstruktivno razmišljanje in odločanje o tem, kako voditi strokovne postopke, da osebne meje otroka (oziroma žrtve) ne bodo poškodovane, ampak da se s samim načinom obravnave te meje krepijo (oziroma celijo). Ob branju knjige se poraja misel, da bi morali v vsakem posameznem primeru najprej zastaviti vprašanje, kako razdeliti vloge (glede na strokovno in osebno kom-

petentnost) med vsemi, ki prihajajo v stik z žrtvijo oziroma z drugimi prizadetimi osebami.

V drugem poglavju avtorja podajata znanje, ki ga potrebujemo za odkrivanje celotnega poteka zlorabe in za korekten opis dogajanja. Poglavje nosi naslov: »Kar zgodilo se je – strategije storilcev«. V naslovu sta avtorja uporabila stavek, ki ga pogosto izrekajo storilci, potem ko so prisiljeni priznati svoje vedenje. Lahko bi rekli, da je to prva strateška točka preiskave. Avtorja že v prvem podpoglavju prikažeta izkušnje o tem, da je spolna zloraba le redkokdaj spontano, enkratno dejanje, oziroma, da so lahko v njihovi strokovni službi skoraj za vse primere pokazali, da je storilec spretno in dosledno pripravil celotno situacijo, v kateri se je potem zgodila spolna zloraba. To poglavje je ključnega pomena za razumevanje psiho-logike celotnega dogajanja. Avtorja v tem poglavju pokažeta logiko storilca pri izbiri bodoče žrtve, to so praviloma deklice ali dečki, ki med vrstniki večkrat doživljajo osamljenost. Storilec potem načrtno išče prav tiste situacije in sredstva, s katerimi je mogoče vzpostaviti situacijo odvisnosti žrtve in hkrati onemogočiti zadosten vpogled staršev (oziroma drugega starša) v celotno dogajanje. Vse to preiskovanje ni toliko pomembno za policijsko in sodno obravnavo, kot je pomembno za razčiščevanje vprašanj o moralni odgovornosti vseh vpletenih. Značilno za pripravljeno fazo je, da storilec razvije tak odnos do otroka (žrtve), da otrok skrajno težko podvomi v pristnost nekaterih dejanj, oziroma, da ne more spregledati dvojne igre in se zato ne more osvoboditi nevarnih vplivov storilca, ki tudi po razkritju in po izreku kazni preži na vsako priložnost, da bi dodatno (ali ponovno) obremenil žrtev s svojim izsiljevanjem, ki je mogoče (oziroma neizogibno) le zato, ker je bilo že vnaprej pripravljeno. Strokovnjak bo lahko uspešno stal ob strani žrtvi le, če bo sposoben obnoviti celotno zgodbo tako, da bo lahko sam razumel dogajanje, ko se izmenično postavi (vživi) v različne vloge in poskuša razumeti čustveno logiko vsakega udeleženca posebej.

V tretjem in četrtem poglavju avtorja podrobneje pokažeta psiho-logiko storilcev (moških) in storilk (žensk). Čeprav je žensk, ki so jih odkrili pri spolni zlorabi, mnogo manj kot moških (najnovejše izkušnje kažejo, da je razmerje 1:5), in čeprav se o zlorabah žensk govori zelo drugače kot o spolnih zlorabah moških, so med enimi in drugimi tudi podobnosti. Ena od podobnosti je gotovo v tem, da storilci in storilke praviloma govorijo o močnih (neobvladljivih?) erotičnih in spolnih potrebah. Avtorja pa ob številnih primerih pokažeta, da imajo storilci in storilke zlasti potrebo po popolnem obvladovanju drugega. To je mogoče sklepati iz tega, ker storilec ali storilka svoja dejanja pazljivo pripravlja in v odnosu do žrtve vedno znova uveljavlja svoje definicije dogodkov in dejanj, npr.: »Hočem ti le pokazati, kaj je to« ali »Tako delajo vsi očetje« ali »Ti bi lahko zmedla vsakega moškega« ali »Samo malo me božaj, mene tako nobeden ne razume« itn. Potem ko se zgodijo dejanja, ki kršijo meje intimnosti otroka, storilec ali storilka praviloma poda definicijo, ki je otrok ravno zaradi svojih slabih občutkov ne more zavrnil in s katero storilec zanika realnost preteklega dogodka, npr.: »Le malo sva se igrala,« »Saj vem, da takim deklicam to paše,« »Saj to ni bilo nič,« »O takih rečeh se ne govori« itn. Storilec uresničuje svojo moč, s tem da kontrolira otrokove zaznave, občutke in mišljenje. Storilec ali storilka s svojo strategijo izvajanja moči ustvari v otroku situacijo, v kateri otrok sam ne ve več, kdo je, kaj doživlja, in pri majhnem otroku se lahko meja jaza tako zamegli, da izgubi občutek, da bi sploh lahko bil jaz. Razumevanje strategij moči oziroma subtilnega izvajanja kontrole nad žrtvijo je po eni strani pomembno za strokovnjaka, da ne naseda »odkritim izjavam — navideznim resnicam« (polresnicam), ki jim storilec (ali storilka) pogosto verjame (ali želi verjeti). Po drugi strani je to znanje pomembno zato, ker nam pomaga pri iskanju edine mogoče poti pojasnjevanja dogodkov, to pa je filigransko primerjanje vsaj treh različnih zgodb, ki se nanašajo na iste serije dogodkov. Strokovnjak, ki dobro pozna različne strategije moči, bo v zgodbi lahko zaznal tista mesta, ki se jih

splača natančneje osvetliti. Zavedati se moramo, da praviloma ni najbolj pomembno, ali storilec (ali storilka) sam verjame svoji zgodbi, ker se je v mnogih primerih pokazalo, da so strokovnjaki s pazljivo rekonstrukcijo izdelali hipotetično zgodbo, ki je storilec nikakor ni hotel in tudi ni mogel verjeti. Vedno znova je smiselno pomisliti, da storilec ali storilka nima zrelega občutka za meje lastnega jaza in zato išče otroke, ki imajo v doživljanju sebe določen primanjkljaj. Skratka, zloraba je pogosto že vnaprej režirana, tako da lahko imajo dogodki dvojen, povsem nasproten pomen. Ključnega pomena za presojo posameznih podrobnosti je vprašanje odgovornosti.

Zadnje poglavje o psiho-logiki žensk, ki zlorablajo otroke, sta avtorja naslovlila »Kaj se to tiče mene kot ženske in kot svetovalke?« Na tem mestu temo ponovno povežeta z zgodovino obravnavanja spolnih zlorab. V začetku se je zdelo, da so žrtve izključno deklice, storilci pa moški. Ženske so se torej povsem samoumevno identificirale z vlogo žrtev. Angažirano so lahko uperile svoj prst v družbene strukture, ki so v preteklosti moškimi omogočale izvajanje moči. Glede na to ključno predpostavko so se razvili tudi obravnavni načini in delitve strokovnih vlog. Strokovnjakinje so pomagale žrtvam, medtem ko so se moški praviloma ukvarjali s storilci. V tej strukturi težko prepoznamo ponavljanje prav natanko tiste delitve vlog, proti kateri se je feministično gibanje upravičeno borilo — moški so ponovno dobili mandat za izvajanje nasilnih metod nad storilci, medtem ko so ženske na strani žrtev pogosto doživljale strahotne občutke nemoči. Avtorja poudarjata dejstvo, da so v metežu boja in medsebojnih očitkov akterji pogosto pozabljali na lastne človeške potrebe, zlasti pa na potrebe drugega (žrtve sodelavcev, svojcev in storilcev), to pomeni, da osebnih meja žrtev spolnih zlorab niso prestopali le storilci, ampak (čeprav na manj surov način) tudi tisti, ki so dejavna obravnavali (se pravi, ne le policija, ampak tudi terapevtke). Ravno ob odkritjih spolnih zlorab, ki jih storijo ženske, se lahko prav ženske zavejo tistega dela svoje narave, ki je bil doslej izbrisan. Ko se osebe iz pomagajočih poklicev in zastopniki druž-

bene pravice zavejo lastnih potreb in celotne raznolikosti lastnih nagibov, ne morejo mimo spoznanja, da delavci na teh področjih potrebujejo supervizijo. Hkrati s tem se na novo zavemo, da lahko imajo tudi visoko usposobljene svetovalke slepe pege za to, kdaj pridejo do meje »jaza« žrtve, ki je nihče ne bi smel prestopiti, četudi ima pri tem še tako dober namen.

Ob branju knjige lahko bralec sam pri sebi doživlja spremembe; hkrati ko se poglobljamo v razumevanju zapletenih dogajanj v ljudeh, se zavemo, da imamo tudi kot visoko usposobljeni svetovalci ali svetovalke lahko slepe pege glede potreb otrok - žrtev. Zaradi lastne slepe pege lahko tudi visoko usposobljene svetovalke ne vidijo, kdaj so v svoji delavni vnemi prekršile meje jaza oziroma osebne intimnosti žrtve, ki bi jo morale vzpostaviti, ne pa ponovno poškodovati.

V petem poglavju avtorja govorita o doživljanju žrtev na ta način, da lahko bralec zasluži, kako je videti celotno dogajanje spolne zlorabe iz notranje perspektive žrtve. Otrok storilca največkrat doživi kot odraslega, ki se razlikuje od drugih po tem, da prav njej (ali njemu) posveča posebno pozornost. Ob tem otrok ne more videti, da ga je odrasli izbral prav zato, ker je zaslužil njegovo osamljenost ali morda celo zapostavljenost; otrok lahko doživlja takega odraslega le kot dobrodošlega zaveznika (lahko kar kot rešitelja), ki mu pomaga, da ni več sam. Storilec je lahko hkrati v prijaznih odnosih s starši (oziroma z drugim staršem), na videz prevzema večji del skrbi za otroke, ki v tem verjetno vidi splošno strinjanje in privolitev staršev (oziroma drugega starša), da je prav, če stric (storilec) do otroka (žrtve) razvija poseben odnos. Čeprav se zблиževanje storilca z žrtvijo sprva dogaja pred očmi drugih – ali pa prav zato –, nihče ne posumi. Žrtev se praviloma znajde v tako gosto spleteni mreži dvojnih odnosov in občutkov, da ne more protestirati in ubogljivo pristane tudi na tisto, česar ne mara in ji je neprijetno. Protest, ki se ne more izraziti, lahko otrok doživi kot otrplost, kot nekaj, kar mora potrpeti,

storilec pa lahko prav na tej osnovi razvije manever naknadnega vzbujanja krivde pri otroku: »Ti si prava zapeljivka.« Ob tem otrok sam pri sebi praviloma zmaliči svojo samopodobo, razvija (pogosto prav trdovratno) odvisnost in vdanost do storilca. Prav ta odvisnost in vdanost vodi otroka v stopnjevano osamitev, v kateri lahko razvije tudi fantazije v magičnih močeh.

O tem, kaj se dogaja z drugim staršem (največkrat z materjo), ki v spolni zlorabi ne sodeluje, a jo bolj ali manj nevede tolerira, avtorja pišeta v šestem poglavju. Poglavje nosi naslov »Tako blizu in tako daleč«. Tudi to poglavje razvijeta iz opažanj vsakdanjih vedenjskih načinov v komplementarnih odnosih tradicionalne družine. To poglavje je hkrati posrečen prehod k zadnjemu delu knjige, ki zelo konkretno, a ne preveč podrobno govori o možnostih in oblikah pomoči za žrtve, za družine in tudi za storilce.

Vse ideje za razumevanje medsebojnih odnosov in dejanj oseb, ki so vpletene v mrežo, kjer se dogaja spolna zloraba, so podane tako, da bralca usmerjajo v raziskovanje vsakdanje stvarnosti in k večji budnosti. Iz vseh poglavij knjige lahko bralec dobi pogum za soočanje s senčnimi, pogosto zastrtimi platmi življenja. V zadnjih poglavjih so ključne ideje tako povzete, da so dobro izhodišče razmišljanjem, kaj lahko naredimo, ko se srečamo s problemi spolnih zlorab. Navodila za praktično delo so podana jasno, da se zdijo kot markacije, ki nas v planinah vodijo mimo nevarnih prepadov. Glavna značilnost knjige je, da ob branju bralec dobi zaupanje v lastne zmožnosti razumevanja in aktivnega soočanja s številnimi problemi, ki tvorijo zapletene vzorce odnosov med žrtvami, storilci in tistimi, ki morda marsikaj vidijo, a si ne upajo priznati tega, kar vidijo.

Knjiga bo lahko koristila zelo različnim skupinam, ne le strokovnjakom, temveč tudi laikom. Zato menim, da bi bil prevod knjige »Čisto vsakdanja zloraba« za Slovenijo zelo koristen. Hkrati menim, da se bo knjiga tudi dobro prodajala, kar morda tudi ni tako nepomembno.

Bernard Stritih